

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Навчально-науковий інститут бізнесу, економіки та менеджменту
Кафедра фінансових технологій і підприємництва

«До захисту допущено»
Завідувачка кафедри, д.е.н., проф.
Лариса ГРИЦЕНКО

(підпис)
« _____ » _____ 2023 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на здобуття освітнього ступеня магістр

зі спеціальності 072 Фінанси, банківська справа та страхування
освітньо-професійної програми «Фінанси»

на тему: **УПРАВЛІННЯ ЛІКВІДНІСТЮ БАНКІВ**

Здобувача групи Ф.м-21 Темченка Олександра Петровича
(шифр групи) (прізвище, ім'я, по батькові)

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

(підпис) Олександр ТЕМЧЕНКО
(Ім'я та ПРІЗВИЩЕ здобувача)

Керівник доц., д.е.н. Павло РУБАНОВ _____
(посада, науковий ступінь, вчене звання, ім'я та ПРІЗВИЩЕ) (підпис)

Суми 2023

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Навчально-науковий інститут бізнесу, економіки та менеджменту
Кафедра фінансових технологій і підприємництва

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Завідувачка кафедри, д.е.н., проф.

Лариса ГРИЦЕНКО

(підпис)

«06» листопада 2023 р.

ЗАВДАННЯ

до кваліфікаційної роботи на здобуття освітнього ступеня магістр

Здобувача групи Ф.м-21 інституту (центру) БіЕМ
спеціальності 072 Фінанси, банківська справа та страхування

Темченка Олександра Петровича

(прізвище, ім'я, по батькові здобувача (ки))

Тема роботи: Управління ліквідністю банків

Затверджено наказом по СумДУ № 1341-VI від «24» листопада 2023 р.

Термін здачі здобувачем (кою) завершеної роботи «06» грудня 2023 р.

Вихідні дані до роботи: нормативні й законодавчі акти, матеріали статистичної звітності, інструкції та положення, матеріали монографій, періодичних видань, підручників і навчальних посібників, дані фінансової звітності суб'єктів господарювання, організацій та установ тощо.

Зміст основної частини роботи (перелік питань для розроблення):

1. Теоретико-методологічні засади банківської ліквідності
2. Сучасний стан ліквідності в банках України

Керівник доц., д.е.н. Павло РУБАНОВ

(посада, науковий ступінь, вчене звання, ім'я та ПРІЗВИЩЕ)

(підпис)

Завдання прийнято до виконання «06» листопада 2023 р.

(підпис)

Олександр ТЕМЧЕНКО

(Ім'я та ПРІЗВИЩЕ здобувача)

АНОТАЦІЯ

кваліфікаційної роботи на здобуття освітнього ступеня магістр

на тему:

Управління ліквідністю банків
Темченка Олександра Петровича

Зміст кваліфікаційної роботи викладено на 43 сторінках, список використаних джерел містить 33 найменувань. Робота містить 7 таблиць, 12 рисунків, а також 2 додатки.

Актуальність теми кваліфікаційної роботи. У сучасних умовах економічної нестабільності та високої конкуренції банківські установи стикнулися з необхідністю ефективного управління ліквідністю. Достатній рівень ліквідності банків є запорукою їх фінансової стійкості, стабільної та безперебійної роботи. Тому проблеми управління ліквідністю комерційних банків потребують постійного дослідження та вжиття ефективних заходів.

Мета кваліфікаційної роботи: дослідити теоретичні та практичні аспекти управління ліквідністю в банках України.

Методи дослідження: порівняльний та статистичний аналіз, порівняльний та кількісний аналіз, методи групування та класифікації, кореляційний і регресійний аналіз, а також аналітичний і таблично-графічний методи візуалізації даних.

Основний результати роботи. У першому розділі розглянуто сутність ліквідності та її значення в банківській діяльності; систематизовано фактори, що впливають на ліквідність банку; досліджено основні підходи до організації управління ліквідністю банку. У другому розділі проведений аналіз ліквідності в банках України; здійснена оцінка рівня ліквідності в АТ КБ «Приватбанк»; запропоновано шляхи вирішення проблем з ліквідністю банків України в сучасних умовах.

Ключові слова: ліквідність, банківська установа, управління ліквідністю, активи, зобов'язання, нормативи ліквідності.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ БАНКІВСЬКОЇ ЛІКВІДНОСТІ... 7	
1.1 Сутність ліквідності та її значення в банківській діяльності	7
1.2 Систематизація факторів, що впливають на ліквідність банку	12
1.3 Основні підходи до організації управління ліквідністю банку	16
2 СУЧАСНИЙ СТАН ЛІКВІДНОСТІ В БАНКАХ УКРАЇНИ.....	23
2.1 Аналіз ліквідності в банках України	23
2.2 Оцінка рівня ліквідності в АТ КБ «Приватбанк»	27
2.3 Шляхи вирішення проблем з ліквідністю банків України в сучасних умовах.....	31
ВИСНОВКИ.....	39
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	41
ДОДАТОК А Сутність поняття «банківська ліквідність»	44
ДОДАТОК Б Регресійний і кореляційний аналіз	46

ВСТУП

Актуальність теми кваліфікаційної роботи. У сучасних умовах економічної нестабільності та високої конкуренції банківські установи стикнулися з необхідністю ефективного управління ліквідністю, яка визначає спроможність банку вчасно та повністю виконувати свої фінансові зобов'язання, забезпечує умови його нормального функціонування. Достатній рівень ліквідності банків є запорукою їх фінансової стійкості, стабільної та безперебійної роботи. Тому проблеми управління ліквідністю комерційних банків потребують постійного дослідження та вжиття ефективних заходів. Актуальність теми полягає в необхідності визначення оптимального рівня ліквідності для реалізації стратегічно важливих завдань з забезпечення фінансової стійкості банку, відповідності його функцій та завдань вимогам сучасного фінансового середовища.

Мета кваліфікаційної роботи: дослідити теоретичні та практичні аспекти управління ліквідністю в банках України.

Завдання дослідження, які поставлені та вирішені для досягнення мети роботи:

- розглянуто сутність ліквідності та її значення в банківській діяльності;
- систематизовано фактори, що впливають на ліквідність банку;
- досліджено основні підходи до організації управління ліквідністю банку;
- проведено аналіз ліквідності в банках України;
- здійснено оцінку рівня ліквідності в АТ КБ «Приватбанк»;
- запропоновано шляхи вирішення проблем з ліквідністю банків України в сучасних умовах.

Об'єктом дослідження є процес управління ліквідністю банківської установи.

Предметом дослідження є фінансові відносини, що виникають в процесі управління та регулювання банківської ліквідності.

Методи дослідження: порівняльний та статистичний аналіз, порівняльний

та кількісний аналіз, методи групування та класифікації, кореляційний і регресійний аналіз, а також аналітичний і таблично-графічний методи візуалізації даних.

Інформаційною базою дослідження є наукові роботи вітчизняних та зарубіжних дослідників, нормативно-правові акти, інтернет-ресурси, статистичні дані Національного Банку України та фінансова звітність банків.

Обсяг і структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел. Робота викладена на 47 сторінках, містить 7 таблиць та 12 рисунків. Перелік використаних літературних джерел містить 33 найменування.

1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ БАНКІВСЬКОЇ ЛІКВІДНОСТІ

1.1 Сутність ліквідності та її значення в банківській діяльності

На сьогоднішній день Україна переживає складний час в політичній, економічній, соціальній, фінансовій та інших сферах через повномасштабні військові дії, що відбуваються на її території. Ця ситуація має значний вплив на всю фінансову систему, в той час і банківський сектор. Тому одним з основних завдань, що постали перед банківською системою в цей складний період, є забезпечення належного рівня ліквідності комерційних банків, адже основним питанням в їх діяльності залишається задоволення потреб клієнтів у своєчасному поверненні коштів. Тобто банк завжди має бути готовим до розрахунку за власними зобов'язаннями. Рівень такої готовності визначається таким поняттям як «ліквідність».

Банк, що володіє достатнім рівнем ліквідності, може безперервно і з мінімальними втратами виконувати свої функції, а саме:

- виконувати платежі клієнтів, згідно з їх дорученням;
- можливість погашення вкладів термін, яких закінчився або достроково;
- розраховуватися за випущеними цінними паперами;
- мати змогу розраховуватися за власними зобов'язаннями, що можуть статися в майбутньому (Гуцько, 2023, с.56).

Саме тому управління банківською ліквідністю має значну роль у процесі підтримання фінансової стабільності та надійності всієї банківської системи.

Дослідженням проблем з банківською ліквідністю почали займатися не так давно, хоча питання забезпеченням ліквідності з'явилося разом із зародженням товарно-грошових відносин.

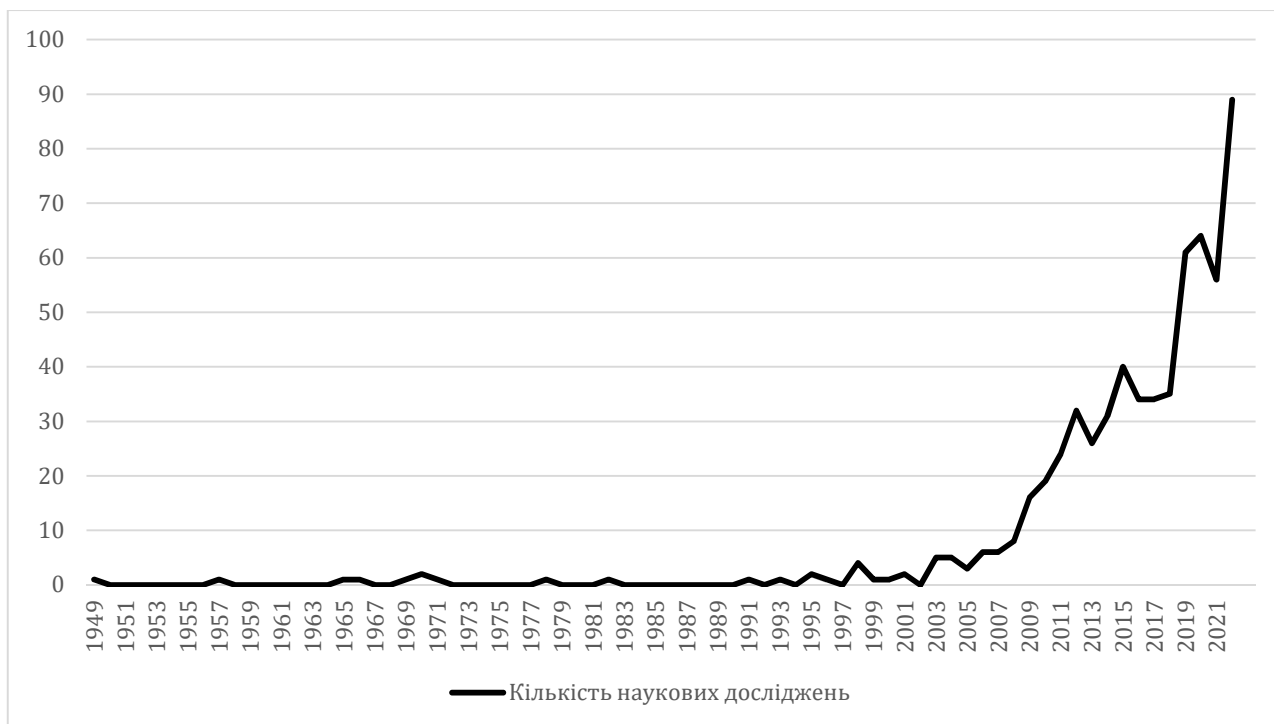

Рисунок 1.1 – Кількість наукових досліджень банківської ліквідності в 1949-2022 рр.

Джерело: побудовано автором за допомогою Scopus

На рисунку 1.1 ми можемо побачити, що перші дослідження такого поняття як «банківська ліквідність» були зроблені в середині ХХ століття, проте до початку ХХІ століття ця тема не викликала особливого інтересу серед науковців. Різке зростання публікацій по цій темі ми бачимо, починаючи з 2009 року. Тобто особливий інтерес до теми ліквідності в науковців з'явився після глобальної світової кризи 2008-2009 років, коли питання забезпечення ліквідності гостро постало перед банківськими установами.

Зважаючи на той факт, що глобальні дослідження ліквідності почалися не так давно, на сьогоднішній день вчені не дійшли до єдиної точки зору щодо визначення поняття «ліквідність банківської установи». Особливо це видно при порівнянні різних підходів до трактування банківської ліквідності серед вчених-економістів. Методичні підходи щодо визначення поняття «банківська ліквідність» показано в додатку А.

Як ми можемо побачити з таблиці А.1 науковці, такі як Варцаба В. І., Заславська О. І. (2018), Єфименко А., Кубах Т. (2023) спираючись на нормативну

базу, зокрема Інструкцію про порядок регулювання діяльності банків в Україні, визначають банківську ліквідність як здатність банку забезпечувати виконання своїх грошових зобов'язань. Також більшість з них зазначають, що така здатність визначається збалансованістю між сумами і строками погашення розміщених активів банку та сумами і строками виконання зобов'язань та сумами і строками інших джерел й напрямів використання коштів. Криклій О. А., Москаленко А. (2020), Ільчук П. Г., Коць О. О., Мартинюк Д. Я., та Рак-Млинарська, Е. О. (2020) додають до визначення ще здатність задовольняти потреби клієнтів у кредитних коштах. Христофорова О. М., Мінасян М. Т. (2019) визначають банківську ліквідність як фінансовий показник легкості перетворення активів в грошову форму, тобто можливість їх швидкого продажу. Дане визначення є схожим за значенням з терміном «ліквідність», яке розглядається загалом як економічна категорія. В свою чергу Онищенко В. О., Довгаль Ю. С. та Тітович В. (2015) вказують, що ліквідність – це стан, що забезпечує безперервність виконання зобов'язань. Досить цікавою є думка авторів в зарубіжних публікаціях. Наприклад, Hussain, M. та Bashir, U. (2019) визначають ліквідність як здатність банків фінансувати збільшення активів для виконання своїх зобов'язань. В той же час Rolfes V. (2020) пише, що ліквідність – це всі кошти, що доступні в банку і гарантують постійну його платоспроможність.

Ми погоджуємося з точками зору науковців та, спираючись на їх визначення, а також, враховуючи нормативно-правову базу, пропонуємо власне визначення. Отже, ліквідність банку – це спроможність банківської установи забезпечити повне, своєчасне та безперервне виконання всіх своїх грошових зобов'язань, яка досягається шляхом збалансування сум та строків погашення активів та сум і строків виконання зобов'язань банку та інших джерел і напрямків використання коштів, а також готовність задовольнити потребу клієнтів у грошових та кредитних коштах.

Загалом, банківська ліквідність є багаторівневою системою, яка складається з багатьох компонентів. Виділення цих компонентів є дуже

важливим в процесі дослідження ліквідності банків, для розуміння того, що саме мають науковці на увазі, описуючи в своїх роботах банківську ліквідність.

Таблиця 1.1 – Складові компоненти системи банківської ліквідності

Термін	Зміст
Ліквідність банківської системи	Можливість банківських установ виконувати свої зобов'язання перед акціонерами, вкладниками, кредиторами та іншими, а також здатність постійно акумулювати тимчасово вільні кошти клієнтів і використовувати ці кошти для кредитування та інвестування коштів в розвиток економіки країни
Ліквідність банку	Спроможність банківської установи забезпечити повне, своєчасне та безперервне виконання всіх своїх грошових зобов'язань, яка досягається шляхом збалансування сум та строків погашення активів та сум і строків виконання зобов'язань банку та інших джерел і напрямків використання коштів, а також готовність задовольнити потребу клієнтів у грошових та кредитних коштах
Ліквідність балансу	Показник, що визначається співвідношенням статей активів до статей зобов'язань і є частиною загальної банківської ліквідності. Може виникати ситуація, коли баланс банку є ліквідним, проте банк є неліквідним. Це відбувається через незбалансованість щодо строків розміщення активів та строків виконання зобов'язань. Тому цей показник є недостатньою умовою для того, щоб зробити висновки про ліквідність банку
Ліквідність активів	Показник, який показує спроможність активів перетворюватися в грошову форму для виконання зобов'язань
Ліквідність пасивів	Забезпечення стабільної ресурсної бази, що має в своїй структурі переважно джерела ресурсів, які нечутливі до коливань процентних ставок

Джерело: сформовано автором на основі (Карелов, 2017, с. 655; Косарева, & Крамська, 2018, с. 101)

Також, в процесі дослідження банківської ліквідності, надзвичайно важливим є вивчення класифікації банківської ліквідності, адже класифікація є процесом розподілу ліквідності за певними характеристиками для досягнення поставлених цілей.

Загалом, у багатьох країнах поширеним є розподіл загального резерву ліквідності на первинний та вторинний. Первинний резерв – це активи, що використовуються банком для негайної виплати депозитів, для яких є вимога повернення, та задоволення потреб у кредитних коштах. Первинний резерв є основним джерелом ліквідності комерційних банків. До таких активів можна

віднести готівку, залишки на кореспондентських рахунках в центральному банку та на кореспондентських рахунках в інших комерційних банках тощо. Вторинний резерв – це активи, що можуть бути трансформовані банком з мінімальними втратами та незначною затримкою в готівку для виконання своїх грошових зобов’язань (Путінцева, 2020, с. 76).

Також, наприклад, Корнівська В. (2013) вирізняє різні форми ліквідності, такі як:

- ліквідність-трансакція – ліквідність у грошовій формі;
- ліквідність-актив – ліквідність у формі фінансових активів;
- ліквідність-інститут – ліквідність у формі законодавчо встановленого загального еквівалента, наприклад національна грошова одиниця;
- ліквідність-інструмент – ліквідність як форма, що опосередковує обмін та виконує технічні функції (іноземна валюта, грошові засоби обігу).

В свою чергу, всі активи поділяються на декілька видів за ступенем ліквідності. Розглянемо детальніше кожен вид (див. рис. 1.2).

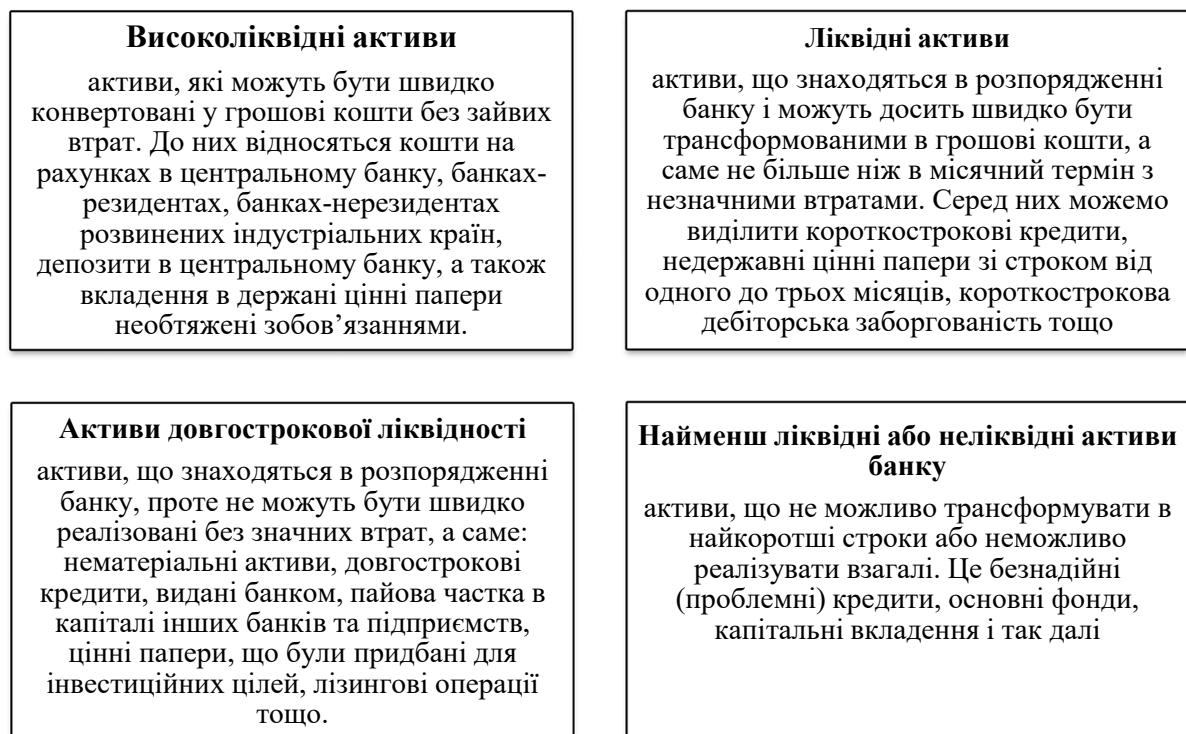

Рисунок 1.2 – Ступені ліквідності активів банку та їх характеристика

Джерело: побудовано автором на основі (Дзюблук & Рудан, 2019)

Загалом активи банку характеризується трьома основними ознаками: дохідність, ризикованість, ліквідність. Ці ознаки взаємопов'язані між собою, адже чим вище рівень ліквідності, тим нижче рівень дохідності та ризикованості і навпаки. Винятком є лише такі активи, як деякі види цінних паперів, прострочені позики, будівлі та споруди.

Отже, підсумовуючи все вище вказане, ми можемо сказати, що ліквідність є складною багатогранною категорією та потребує постійного дослідження. При цьому варто розрізняти різні рівні цієї категорії. Ми бачимо, що досі серед науковців немає єдиного підходу до визначення поняття «банківська ліквідність», а також у питанні щодо її класифікації. Проте різноманітність думок у цих питаннях дозволяє максимально дослідити ліквідність банку, для подальшого управління цим важливим елементом банківської діяльності та підтримання належного фінансового стану установи.

1.2 Систематизація факторів, що впливають на ліквідність банку

Не зважаючи на значні досягнення в сфері дослідження проблем з банківською ліквідністю, досі немає єдиної думки щодо класифікації факторів впливу на неї. Але це питання є надзвичайно важливим особливо в поточних умовах невизначеності, адже визначення факторів є одним з найважливіших етапів при побудові стратегії управління ліквідністю.

Проте найчастіше в літературі виділяються дві категорії факторів, що впливають на рівень банківської ліквідності: внутрішні фактори (специфічні для банку), які пов'язані з управлінськими рішеннями та показниками фінансової звітності, та зовнішні (макроекономічні фактори), які пов'язані з економічними умовами.

Зовнішні фактори – це фактори, через які зовнішнє середовище впливає на діяльність банку і, відповідно, на його ліквідність.

Внутрішні фактори – це фактори, які виникають на рівні самої банківської

установи та пов'язані з її політикою (Бойко, 2018, с.44). Всі ці фактори представлені на рисунку 1.3.

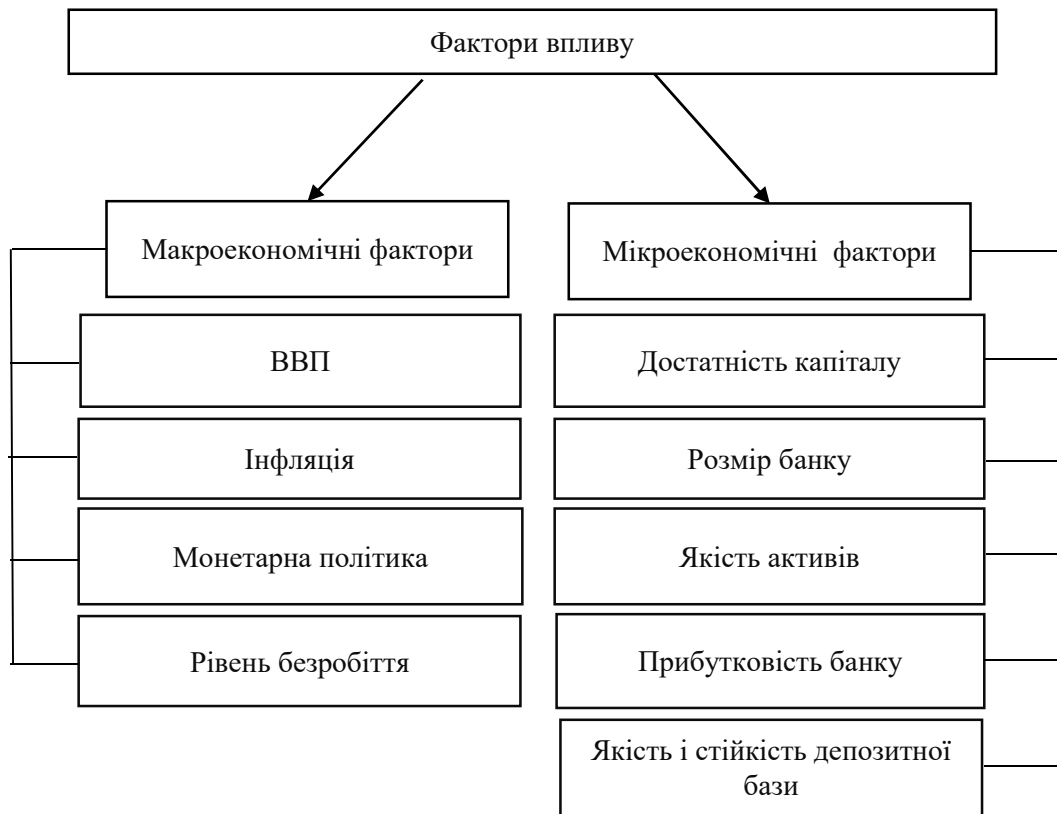

Рисунок 1.3 – Фактори впливу на ліквідність банку

Джерело: побудовано автором на основі (El-Chaarani, 2019; Mahmood, Khalid, Waheed and Muhammad, 2019)

Макроекономічні фактори. ВВП є одним з основних факторів впливу на ліквідність банку та індикатором економічного зростання країни. Теорія банківської ліквідності стверджує, що коли економіка перебуває на підйомі, банки збільшують свої довгострокові інвестиції та зменшують обсяги ліквідних активів, тоді як у період рецесії відбувається зворотна картина. Але іноді банки віддають перевагу високій ліквідності навіть у період зростання економіки, через меншу впевненість в отриманні прибутків під час економічного спаду. Це означає, що ВВП має значний вплив на ліквідність банку.

Високий рівень інфляції відображає стан, коли попит на товари та послуги в економіці перевищує їх пропозицію. Високий рівень інфляції негативно

впливає на погашення кредитів і не сприяє утворенню заощаджень в населення, оскільки гроші сьогодні коштують більше, ніж у майбутньому. Таким чином, інфляція впливає на ліквідність комерційних банків. Під час прискорення темпів інфляції прожитковий мінімум зростатиме, а сума депозитів, як очікується, зменшуватиметься, і, як наслідок, рівень ліквідності в банках буде знижуватися. Зниження рівня інфляції навпаки, здійснює позитивний вплив на ліквідність банків.

Монетарна політика країни також має вагомий вплив на банківську ліквідність, особливо рівень процентної ставки. Коли розмір процентної ставки збільшується, банки розміщують більшість ліквідних коштів для отримання вищого доходу. Це означає, що збільшення процентної ставки стимулює банк більше зосереджуватись на кредитній діяльності і, як наслідок, частка ліквідних активів зменшується. І навпаки, якщо процентна ставка зменшується, рівень ліквідності зростає, адже банки не зацікавлені в розміщенні коштів за низькою вартістю і накопичують їх на своєму балансі.

Рівень безробіття розраховується як відсоток незайнятої робочої сили в країні. Високий рівень безробіття в будь-якій країні свідчить про занепад економіки цієї країни. Отже, зростання безробіття зменшує попит на кредити, і відповідно, збільшується ліквідність банків (El-Chaarani, 2019; Mahmood, Khalid, Waheed & Muhammad, 2019).

Мікроекономічні фактори. Достатність капіталу є одним з факторів, які суттєво впливають на ліквідність банку, і включає в себе сплачений капітал, нерозподілений прибуток (непокритий збиток), обов'язковий резерв або інші резерви та надлишковий фонд, який відкладається для покриття непередбачених витрат. Він негативно впливає на ризик ліквідності банків. Достатність капіталу можна виміряти відношенням загального обсягу власного капіталу до загальних активів. Достатність капіталу має статистично значущий і позитивний вплив на ліквідність комерційних банків. Це означає, що ліквідність банку зростає при достатності капіталу в банкові.

Розмір банку визначається в широкому розумінні як чисті загальні активи

банку. Багато дослідників використовують вартість загальних активів для вимірювання розміру банків. Дослідження різних вчених показали, що ліквідність банку зменшується зі зменшенням його розміру. І навпаки, науковці виявили, що розмір банку позитивно впливає на його ліквідність, тобто більші банки є більш ліквідними ніж менші банки.

Якість активів розглядається як один з ключових факторів впливу на ліквідність банків. Вона визначає в основному якість банківських кредитів. Хороша якість активів має важливе значення для нарощування ліквідності, оскільки це підвищує здатність банку своєчасно виконувати свої зобов'язання. Якість активів позитивно впливає на ліквідність банків, тобто чим більшим є коефіцієнт якості активів, тим більшим є коефіцієнт ліквідності або чим гіршою є якість активів банку, тим менш ліквідним буде банк. Також зростання непрацюючих кредитів знижує рівень ліквідних активів банків.

Прибутковість розглядається різними дослідниками як один з визначальних факторів банківської ліквідності. Для надання інформації про результати діяльності багатьох підприємств ліквідність і прибутковість є ключовими показниками бізнесу. Якщо прибутковість, що вимірюється рентабельністю активів (ROA), має позитивне значення, тоді вона має позитивний вплив на ліквідність банків.

Якість депозитів значною мірою визначає стан ліквідності банків. Вона вимірюється відношенням загальних депозитів до загальних активів. Депозити мають позитивний і статистично значущий вплив на ліквідність банку, адже зі збільшенням депозитів, збільшуються і запаси ліквідних активів. Характеристикою, що визначає якість вкладів, є їх стабільність. Чим вищий рівень стабільності депозитів, тим вища ліквідність банку тому, що акумульовані ресурси не залишають банк, що є дуже важливим для банку особливо в період кризових явищ (Assfaw, 2019).

За результатами проведеного аналізу можемо зробити висновок, що фактори впливу на банківську ліквідність, визначені в зарубіжних наукових публікаціях, є повністю релевантними для вітчизняних банків. Ми з'ясували, що

на ліквідність мають однаково значний вплив як зовнішні, так і внутрішні фактори. Визначення та класифікація факторів впливу на ліквідність банку є вирішальним етапом в процесі управління ліквідністю.

1.3 Основні підходи до організації управління ліквідністю банку

Створення ефективної системи управління ліквідністю банку є одним з основних завдань як і для самих банківських установ, так і для регулятора, адже в період кризових явищ виникнення проблем з ліквідністю в кожному окремому банку має негативний вплив на всю банківську систему.

Ефективність управління ліквідністю банку залежить від раціональної організації системи управління. Загалом організаційну структуру управління ліквідності можна поділити на три рівні:

- стратегічний – загальні збори акціонерів, спостережна рада, правління банку, ревізійна комісія (за її наявності), комітет з управління активами та пасивами;
- тактичний – підрозділ ризик-менеджменту, підрозділ внутрішнього аудиту, підрозділ комплаєнс;
- оперативний – казначейство (фронт і мідл офіси).

Банки повинні мати надійну систему управління ризиком ліквідності, яка має забезпечити динамічні та перспективні прогнози грошових потоків, які включають припущення щодо ймовірної реакції ключових контрагентів на зміни умов і здійснюються на достатньо детальному рівні. Також мають робитися реалістичні припущення щодо майбутніх потреб банку у ліквідності як у короткостроковій, так і в довгостроковій перспективі, які відображають складність його основного бізнесу, продуктів і ринків. Банки мають постійно аналізувати якість активів, які можуть бути використані як застава, щоб оцінити їхній потенціал для надання забезпеченого фінансування в стресових умовах. Банк також повинен намагатися управляти строками надходження коштів по

відношенню до відомих джерел відтоку, щоб отримати відповідний розподіл за строками погашення для своїх джерел та напрямів використання коштів (Basel Committee on Banking Supervision, 2008).

В ході організації системи управління ліквідністю, банками застосовуються три основні стратегії управління банківською ліквідністю.

Перша стратегія – стратегія управління активами (стратегія трансформації активів). Її суть полягає в накопиченні на балансі ліквідних активів, що переважно складаються з грошових коштів та цінних паперів, що можуть швидко трансформуватися в грошові кошти без значних втрат. Тобто, коли у банку є необхідність отримати грошові кошти, для погашення відповідних зобов'язань, то він продає частину своїх активів, до поки не зникне потреба в цих коштах. Серед основних недоліків даного підходу можна визначити високу вартість та нагромадження значної суми високоліквідних активів, що мають низьку дохідність і це негативно впливає на прибутковість банку.

Друга стратегія – стратегія управління пасивами (стратегія запозичення ліквідних коштів). Зміст цієї стратегії полягає в запозиченні ресурсів, що можуть швидко реалізовуватися у достатній кількості, для повного задоволення потреб ліквідності. Тобто, кошти запозичуються тільки у разі необхідності, що не сприяє значному накопиченню високоліквідних активів в балансі. Даний підхід є дуже ризикованим шляхом вирішення проблем з ліквідністю, через, наприклад, можливі зміни відсоткових ставок на залучені ресурси, але з цією стратегією очікується отримання більш високого очікуваного прибутку.

Третя стратегія – стратегія управління активами і пасивами (збалансованого управління). Цей підхід поєднує в собі попередні стратегії і дає змогу обрати найвигідніші умови поповнення грошових коштів для вирішення проблем з ліквідністю (Орехова та ін., 2019, с. 197-198).

Банки завжди мають розробляти документи, процедури та внутрішні положення, які пов'язані з процесом управління ліквідністю, що мають включати методології оцінки ризику ліквідності, розрахунок необхідних обсягів ліквідних ресурсів, звітність для керівництва банку, а також план дій

на випадок кризи (Олійник, 2021).

Згідно постанови Національного Банку України «Про затвердження Положення про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах» № 64 (2018) політика управління ризиком ліквідності обов'язково повинна складатися з:

- мети, цілей та принципів управління ризиком ліквідності;
- організаційної структури щодо управління ризиком ліквідності з розподілом функціональних обов'язків учасників процесу, їх повноваження тощо;
- лімітів для контролю за ризиком ліквідності та порядку їх установлення;
- підходів щодо ідентифікації, вимірювання, контролю та звітування та щодо ризику ліквідності;
- процедур, що використовуються для вимірювання ризику ліквідності;
- принципів диверсифікації активів та пасивів з точки зору їх впливу на ризик ліквідності;
- інформації щодо проведення стрес-тестування ризику ліквідності;
- переліку, формату (інформаційне наповнення), порядку та періодичності подання форм управлінської звітності щодо ризику ліквідності суб'єктам системи управління ліквідністю.

Порядок та процедури управління ризиком ліквідності мають обов'язково включати:

- перелік стабільних джерел фінансування, також вимоги щодо обсягу, складу та характеристик високоякісних ліквідних активів, які заплановано використати для можливого покриття дефіциту ліквідності;
- порядок управління ризиком ліквідності в розрізі валют та учасників банківської групи, враховуючи регуляторні та операційні обмеження щодо перерозподілу ліквідності;
- опис припущень щодо продуктів з вбудованими опціонами, які можуть бути використані банками для вимірювання ризику ліквідності;

- опис припущень щодо активів та зобов'язань банку, для яких не визначено дату виконання. До них можуть включатися кредити овердрафт, відновлювальні кредитні лінії, депозити до запитання, що можуть бути використані для вимірювання ризику ліквідності;
- порядок управління ризиком ліквідності в межах кожного операційного дня;
- список індикаторів для раннього попередження про настання чи загрозу настання кризи ліквідності;
- порядок обміну інформацією між всіма учасниками процесу управління ризиком ліквідності;
- порядок проведення стрес-тестування ризику ліквідності;
- порядок складання та перевірки статистичної звітності на предмет достовірності щодо ризику ліквідності, що подається регулятору.

Однією з основних складових в організації процесу управління ліквідністю є контроль. З метою контролю банк може здійснювати аналіз нормативів ліквідності. Національний банк, як основний регулятор банківського сектору, здійснює контроль і встановлює відповідні нормативи. На даний момент в Україні діє два нормативи ліквідності: коефіцієнт покриття ліквідністю (LCR) та коефіцієнт чистого стабільного фінансування (NSFR). Розглянемо детальніше кожен з них.

Коефіцієнт покриття ліквідністю (LCR) згідно Постанови Національного Банку України «Про запровадження коефіцієнта покриття ліквідністю (LCR)» (2018) визначається як норматив, який визначає мінімально необхідний рівень ліквідності, який необхідний для покриття чистого очікуваного відтоку грошових коштів протягом 30 календарних днів, враховуючи результати стрес-сценарію. Нормативне значення – 100%. Розрахунок цього показника здійснюється за формулою 1.1, яка представлена в рішенні Національного Банку України «Про схвалення Методики розрахунку коефіцієнта покриття ліквідністю (LCR)» № 101-рш (2018). Розрахунок цього показника здійснюється за (1.1).

$$LCR = \frac{\text{Високоякісні ліквідні активи}}{\text{Чистий очікуваний відплив грошових коштів протягом 30 днів}} * 100 \quad (1.1)$$

Високоякісні ліквідні активи мають відповідати на дату розрахунку і протягом 30 днів характеристикам та вимогам, представлених на рисунку 1.4.

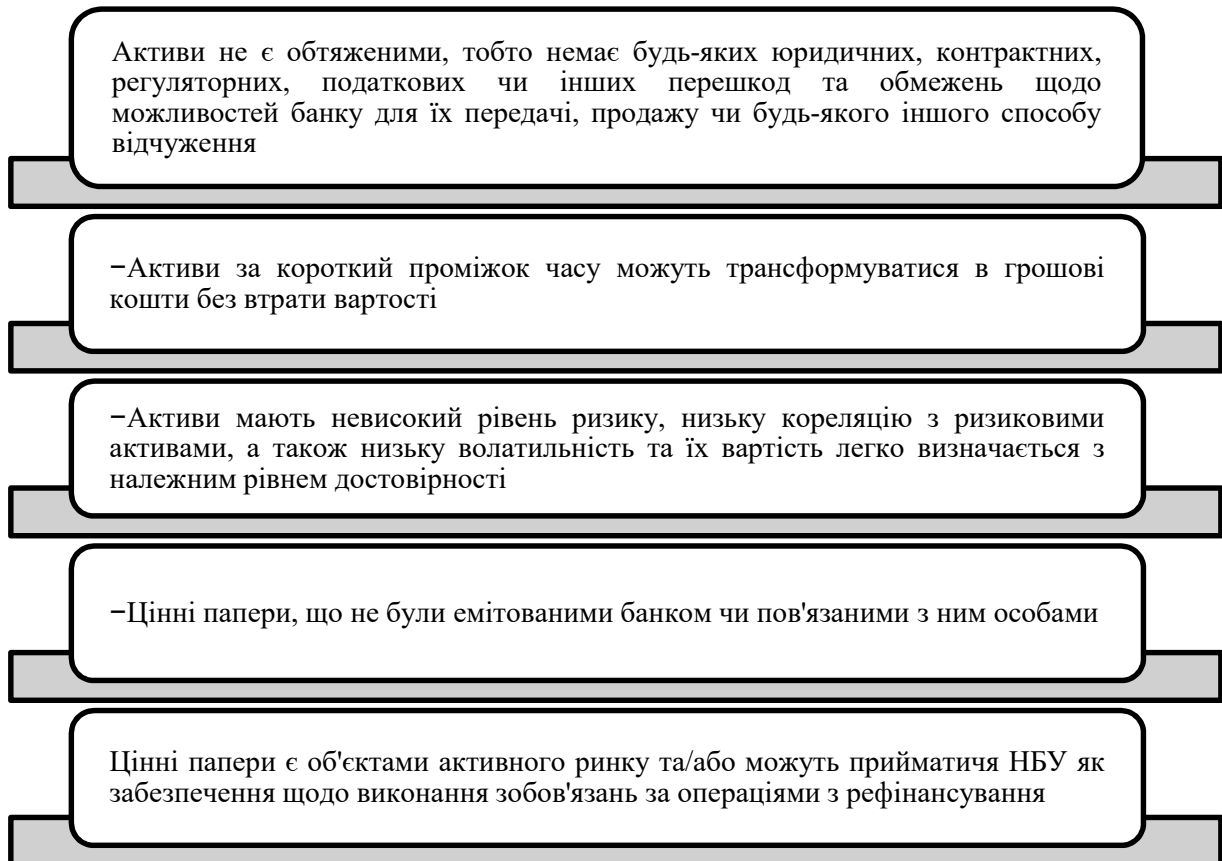

Рисунок 1.4 – Характеристики та вимоги до високоякісних ліквідних активів
Джерело: побудовано автором на основі (Постанови Національного Банку України..., 2018)

Коефіцієнт чистого стабільного фінансування (NSFR) – норматив, яким встановлюється мінімально необхідний рівень стабільного фінансування, якого буде достатньо для забезпечення фінансування діяльності банківської установи на горизонті один рік (Постанова Національного Банку України «Про запровадження коефіцієнта чистого стабільного фінансування (NSFR), 2018). Він прийшов на зміну нормативу короткострокової ліквідності НБ, який було змінено для відповідності європейським нормам. Нормативне значення показника – не менше 100%. Згідно методики розрахунку коефіцієнта чистого стабільного фінансування (NSFR) розрахунок даного показника здійснюється

за (1.2).

$$NSFR = \frac{ASF}{RSF - НКР} * 100 \quad (1.2)$$

де ASF – обсяги наявного в банку стабільного фінансування;

RSF – обсяг необхідного для банку стабільного фінансування;

НКР – сума непокритого кредитного ризику, що визначається згідно з Інструкцією № 368.

Ще один метод контролю ризику ліквідності – стрес-тестування, яке має здійснюватися не рідше одного разу на квартал. Стрес-тестування проводиться для різних сценаріїв, в той час коротко- та довгострокових, що можуть реалізовуватися як для окремого банку, так і для всієї системи в цілому. Мета стрес-тестування – виявити можливі причини виникнення проблем з ліквідністю та оцінити результати стрес-тесту встановленого в банку рівню ризик-апетиту до ризику ліквідності.

У процесі стрес-тестування використовується три основні стрес-сценарії:

- властивий для банку (специфічний) – передбачає, що на тлі загальної стабільності в банківському секторі, в банку може виникнути внутрішню кризу в зв'язку з певними проблемами, наприклад: погіршення якості активів, значне зменшення обсягу високоякісних ліквідних активів, зростання концентрації зобов'язань, інформаційна атака, проблеми з акціонерами тощо;
- загальноринковий – передбачає виникнення кризи в банківській системі в цілому;
- комбінований (найбільш жорсткий) – передбачає, що на тлі загальної кризи в банківській системі, виникає внутрішня криза в окремій установі.

На нашу думку, на даний момент управління банківською ліквідністю має бути одним з пріоритетів в функціонуванні банків. При цьому таке управління може здійснюватися на рівні держави, для підтримання ліквідності банківської системи, та на рівні окремих банків. Держава в особі Національного банку

України може контролювати ліквідність за допомогою нормативів. В свою чергу, менеджмент кожного окремого банку має здійснювати постійне управління ліквідністю з використанням різних стратегій.

2 СУЧАСНИЙ СТАН ЛІКВІДНОСТІ В БАНКАХ УКРАЇНИ

2.1 Аналіз ліквідності в банках України

Банківська ліквідність є однією з найважливіших складових фінансової стійкості всієї фінансової системи країни. Кризи останніх років показали, що питаннями ліквідності не можна нехтувати, тому постійно має здійснюватися аналіз ліквідності і ефективне управління як на рівні окремих банків, так і всієї системи.

Варто зазначити, що на даний момент банківська система працює в кризових умовах, які були спричинені початком повномасштабних військових дій на території України.

Як уже зазначалося для управління ліквідністю проводиться аналіз нормативів ліквідності. Тому в першу чергу проаналізуємо їх. Для нашого дослідження оберемо лише значення показників для системно важливих банків (див. рис. 2.1).

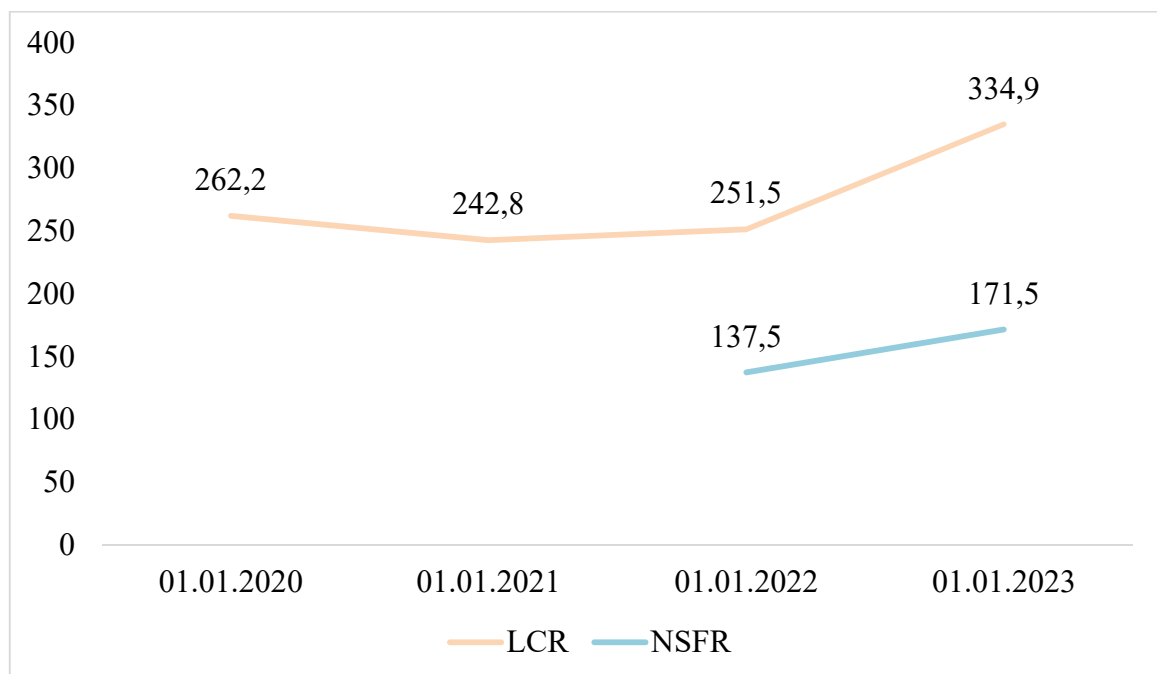

Рисунок 2.1 – Динаміка нормативів ліквідності у банках України в 2020–2022 рр., %

Джерело: побудовано автором на основі (Наглядова статистика, 2020-2022)

Як ми можемо побачити з рисунка 2.1, в досліджуваному періоді нормативи ліквідності повністю відповідають нормативним значенням. Але ми бачимо, що вони значно його перевищують. Це означає, що в банках на даний момент накопичена надлишкова ліквідність. Причиною цього є те, що для України була надана значна міжнародна допомога, а емісійні кошти, що були надані НБУ до бюджету, еквівалентні половині видатків державного бюджету в 2022 році. Тож банки залучили багато ресурсів з-поза вітчизняної фінансової системи. Значні та регулярні припливи додаткових коштів у банківський сектор відрізняють поточну кризу від попередніх (Звіт НБУ про фінансову стабільність, 2023). Також це пов'язано з тим, що в період кризових явищ і в умовах невизначеності, банки намагаються накопичувати надлишок ліквідних ресурсів задля можливості продовжувати свою діяльність навіть при найбільш несприятливій ситуації. Як зазначалося вище, то для аналізу були взяті середні значення по системно важливих банках. Така вибірка дозволяє найбільш об'єктивно оцінити нормативи ліквідності, адже в деяких інших банках є аномально великі значення нормативів, при тому, що ці банки займають малу долю ринку. Так, в АТ «Альпарі банк» LCR становить 68 168,17%.

Основою для поповнення ліквідних ресурсів в банках залишаються депозити клієнтів. Це означає, що нестабільність та короткостроковість ресурсної бази є одним з основних чинників ризику ліквідності. Тому варто проаналізувати структуру та динаміку депозитів в банках України в розрізі строків (див. табл. 2.1).

Проаналізувавши таблицю 2.1, ми можемо зробити наступні висновки. Загальна сума вкладів в досліджуваному періоді зросла в два рази. Найбільший абсолютний приріст спостерігався у 2020 та 2022 роках. Також ми можемо побачити, що в досліджуваному періоді зменшилася сума вкладів строком більше 2 років. Вклади клієнтів до 1 року та від 1 року до 2 років не показують значних коливань. Вони зросли на 24 620 млн. грн. та 6 189 млн. грн. Якщо говорити про вклади до запитання, то в досліджуваному періоді сума їх залишків значно зросла – на 915 460 млн. грн.

Таблиця 2.1 – Склад та динаміка депозитів банків України у розрізі строковості у 2018-2022 рр.

Показник	01.01.2019	01.01.2020	01.01.2021	01.01.2022	01.01.2023
Депозити на вимогу, млн. грн	456 467	590 541	805 964	987 031	1 371 927
Депозити до 1 року, млн. грн	322 065	348 542	395 726	346 685	390 842
Депозити від 1 року до 2 років, млн. грн	125 571	108 142	129 862	131 760	116 046
Депозити більше 2 років, млн. грн	28 863	24 442	16 578	18 054	15 037
Усього вкладів, млн. грн	932 967	1 071 666	1 348 130	1 483 530	1 893 851
Абсолютний приріст вкладів, млн. грн	-	138 699	276 464	135 400	410 321
Темп приросту, %	-	14,9	25,8	10,0	27,7

Джерело: сформовано автором на основі (Наглядова статистика, 2020-2022)

Зростання короткострокової ресурсної та зменшення довгострокової є дуже негативною тенденцією, проте це є повністю очікувано, зважаючи на поточні умови. Адже клієнти, особливо фізичні особи, не хочуть ризикувати своїми тимчасово вільними ресурсами і обирають меншу прибутковість на можливість забрати свої кошти в будь-який момент.

Взагалі, кошти населення є основним джерелом ресурсів банків і залучення коштів від нього сприяє швидкому нарощенню ліквідності. Проте з іншого боку населення схильне до паніки, особливо в такий час як зараз, і при будь-якому прояві погіршення ситуації в політичній, економічній чи військовій сферах або просто в результаті поширення негативних чуток про діяльність банківської системи, фізичні особи почнуть вилучати свої вклади з банків або переводити їх на поточні рахунки, що здійснює негативний вплив на ліквідність та діяльність всього банку.

Тому далі проаналізуємо склад вкладів банків у розрізі типів клієнтів (див. табл. 2.2).

Таблиця 2.2 – Структура вкладів банків України у розрізі клієнтів в 2018-2022 рр., млн грн.

Показник	01.01.2019	01.01.2020	01.01.2021	01.01.2022	01.01.2023
Строкові вклади (депозити) інших банків та кредити, що отримані від інших банків	42 178	23 912	24 235	24 948	6 457
Кошти суб'єктів господарювання	406 367	498 157	646 491	758 434	889 526
Кошти фізичних осіб (з ощадними (депозитними) сертифікатами)	508 457	552 115	681 892	727 022	933 240
Кошти небанківських фінансових установ	23 794	26 885	34 704	41 410	53 188
Усього вкладів	980 796	1 101 069	1 387 322	1 551 814	1 882 411

Джерело: сформовано автором на основі (Наглядова статистика, 2020-2022)

З таблиці 2.2 видно, що основну частку займають кошти фізичних осіб. Лише на кінець 2021 року переважали вклади від підприємств. Також варто зазначити, що кошти суб'єктів господарювання мають вищий темп приросту, на відміну від вкладів фізичних осіб. Сума вкладів від інших банків значно знизилася в досліджуваному періоді і зараз займає зовсім незначну частку в структурі депозитів. В той же час сума коштів небанківських фінансових установ має тенденцію до збільшення і зросла більш ніж в 2 рази. Далі необхідно проаналізувати вклади банків у розрізі валюти (див. рис. 2.2).

Аналіз суми залишків депозитів в банках України в іноземній валюті вказує на те, що сума депозитів в іноземній валюті має тенденцію до збільшення. Особливо активно їх сума збільшилася в 2022 році, не дивлячись на військові дії. В першій половині 2022 року насправді населення почало вилучати свої депозити в іноземній валюті. Проте починаючи з липня ситуація почала змінюватися, адже фізичним особам дозволили купувати безготівкову валюту за умови обов'язкового її розміщення на депозиті. З цього моменту спостерігалось поступове зростання валютних строкових вкладів в усіх групах банків. Незважаючи на це, треба мати на увазі, що більш за все по завершенню терміну депозитів значна їх частка буде переведена на поточні рахунки або поволі буде знята через каси банків (Звіт НБУ про фінансову стабільність, 2023).

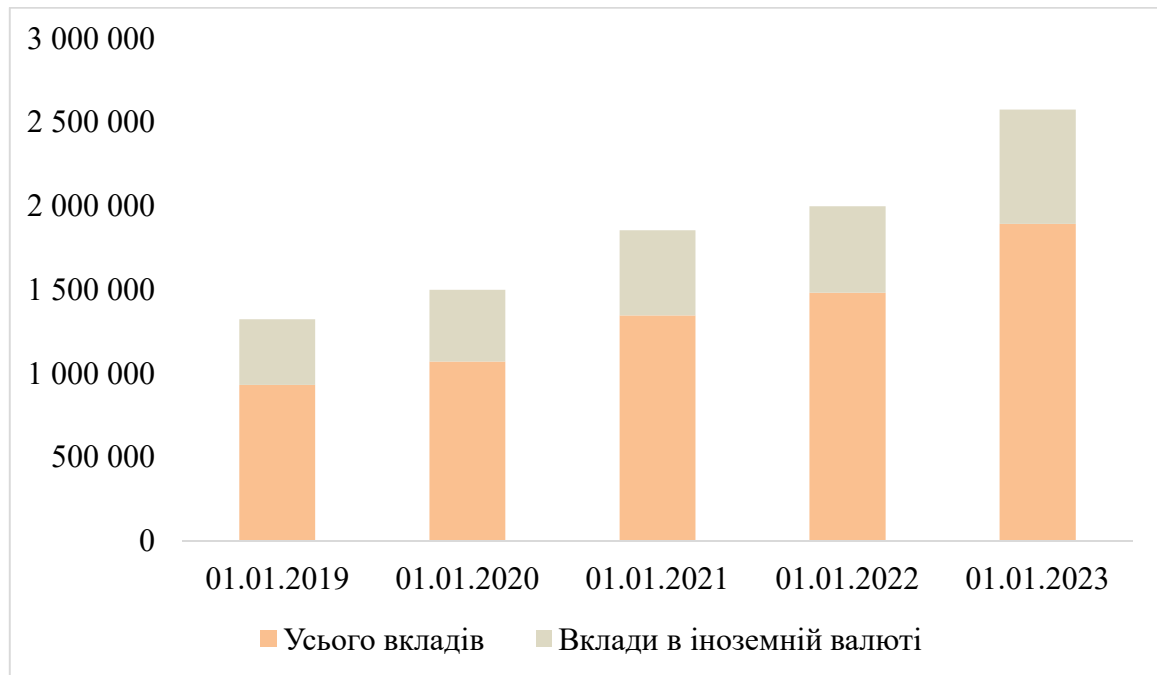

Рисунок 2.2 – Сума залишків депозитів в банках України у розрізі валюти в 2018-2022 рр., млн. грн.

Джерело: побудовано автором на основі (Наглядова статистика, 2020-2022)

Підсумовуючи, можемо зробити висновок, що на даний момент у банківській системі спостерігаються проблеми з ліквідністю, зокрема, ми спостерігаємо накопичення надлишку ліквідності. Це може мати негативні наслідки для діяльності банків, адже через надлишок ліквідності банки недоотримують значної частини доходів. Також спостерігаються проблеми із джерелами ліквідних ресурсів, адже їх основу складають короткострокові вклади, або кошти на поточних рахунках.

2.2 Оцінка рівня ліквідності в АТ КБ «Приватбанк»

На даний момент АТ КБ «Приватбанк» є беззаперечним лідером на ринку банківських послуг. АТ КБ «ПриватБанк» – це державний універсальний банк, що фокусується на роздрібний сегмент, а також активно просуває послуги для

малого та середнього бізнесу, а також вибірково працює в корпоративному секторі. Діяльність банку здійснюється відповідно до ліцензії Національного банку України з березня 1992 року. Станом на 31 грудня 2022 року Банк має у своїй структурі 8 філій і 1200 функціонуючих відділень в Україні та філію на Кіпрі.

Серед основних стратегічних завдань політики в частині управління ліквідності АТ КБ «Приватбанк» виділяє: підтримання показників та нормативів ліквідності на рівні вище нормативних значень, мінімізацію ризику ліквідності за допомогою підтримання достатнього обсягу високоякісних ліквідних активів на випадок реалізації стресових ситуацій, встановлення лімітів концентрацій залучених коштів шляхом формування диверсифікованої ресурсної бази тощо. АТ КБ «Приватбанк» прагне розвивати різні джерела ресурсів, забезпечувати стабільну базу фінансування, в першу чергу за рахунок коштів як юридичних, так і фізичних осіб.

Тому далі розглянемо активи банку в розрізі їх ліквідності, а також проаналізуємо джерела ресурсів банку (див. рис. 2.3).

Рисунок 2.3 – Структура активів банку у розрізі ступенів ліквідності, %

Джерело: побудовано на основі (Річний фінансовий звіт АТ КБ «ПриватБанк», 2020-2022)

Як ми можемо побачити на рисунку 2.3, найбільшу частку в структурі активів становлять саме ліквідні активи. Переважно вони складаються з кредитів та інвестицій у цінні папери. Це нормальна ситуація для банку, адже саме ліквідні активи приносять банкові дохід. В той же час ми бачимо, що протягом 2022 року зросла частка високоліквідних активів на 3%. Такою була реакція банку на кризові явища, спричинені військовими діями. Частка найменш ліквідних активів зовсім низька і на кінець 2022 року становить лише 1%.

Таблиця 2.3 – Джерела ресурсів АТ КБ «ПриватБанк» у 2019-2022 рр., млн. грн.

	01.01.2020	01.01.2021	01.01.2022	01.01.2023
Кошти банків	201	2	3	-
Кошти клієнтів	240 621	312 708	325 303	471 970
Інші залучені кошти	7 721	-	-	128
Відстрочені податкові зобов'язання	121	146	159	-
Інші фінансові зобов'язання	2 639	4 059	3 770	2 634
Забезпечення	2 363	10 687	3 651	5 804
Інші нефінансові зобов'язання	1 528	2 098	1 795	2 271
Усього	255 194	329 700	334 681	482 807

Джерело: сформовано на основі (Річний фінансовий звіт АТ КБ «ПриватБанк», 2019-2022)

У таблиці 2.3 ми бачимо, що в ресурсній базі банку переважають кошти клієнтів, при цьому вони займають значну частку, більше 95%, і мають тенденцію до зростання. Всі інші статті становлять зовсім малу частку. Тобто ми бачимо, що базою для поповнення ліквідних ресурсів є депозити. Тому, надалі проаналізуємо їх (див. табл. 2.4).

З таблиці видно, що переважну частку у структурі депозитів, займають кошти фізичних осіб, до того ж вони значно перевищували кошти інших суб'єктів. Ми бачимо, що значно збільшилася сума коштів фізичних осіб на поточних рахунках, в той час як сума строкових депозитів зменшилася в досліджуваному періоді. Це може бути пов'язано з тим, що багато клієнтів банку отримують соціальні виплати на рахунки відкриті в банку, сума яких значно

збільшилася з початком повномасштабних військових дій.

Таблиця 2.4 – Структура депозитів АТ КБ «ПриватБанк» за типом клієнта у 2019-2022 рр., млн. грн.

	01.01.2020	01.01.2021	01.01.2022	01.01.2023
Фізичні особи:				
- Строкові депозити	99 168	102 374	88 128	88 584
- Поточні рахунки/рахунки до запитання	90 827	125 330	141 222	251 748
Юридичні особи:				
- Строкові депозити	10 626	14 813	12 487	14 209
- Поточні/розрахункові рахунки	39 822	69 935	83 224	116 822
Державні організації:				
- Поточні/розрахункові рахунки	178	256	242	607
Всього коштів клієнтів	240 621	312 708	325 303	471 970

Джерело: сформовано автором на основі (Річний фінансовий звіт АТ КБ «ПриватБанк», 2019-2022)

Також у структурі доходів населення з'явився певна сума тимчасово вільних коштів за рахунок виплат військовослужбовцям. Більша частка цих коштів осідає саме на поточних рахунках клієнтів. Якщо говорити про юридичних осіб, то тут ми також спостерігаємо загальне зростання суми вкладів. Так само значними темпами зростають залишки на поточних рахунках, на відміну від строкових депозитів, сума яких зростає значно нижчими темпами.

Далі проаналізуємо нормативи ліквідності для АТ КБ «ПриватБанк» (див. рис. 2.4).

На рисунку ми бачимо, що АТ КБ «ПриватБанк» повністю дотримується встановлених НБУ нормативів ліквідності. Проте їх значення в банку значно перевищують нормативні. Це вказує на накопичення надлишкової ліквідності в банку.

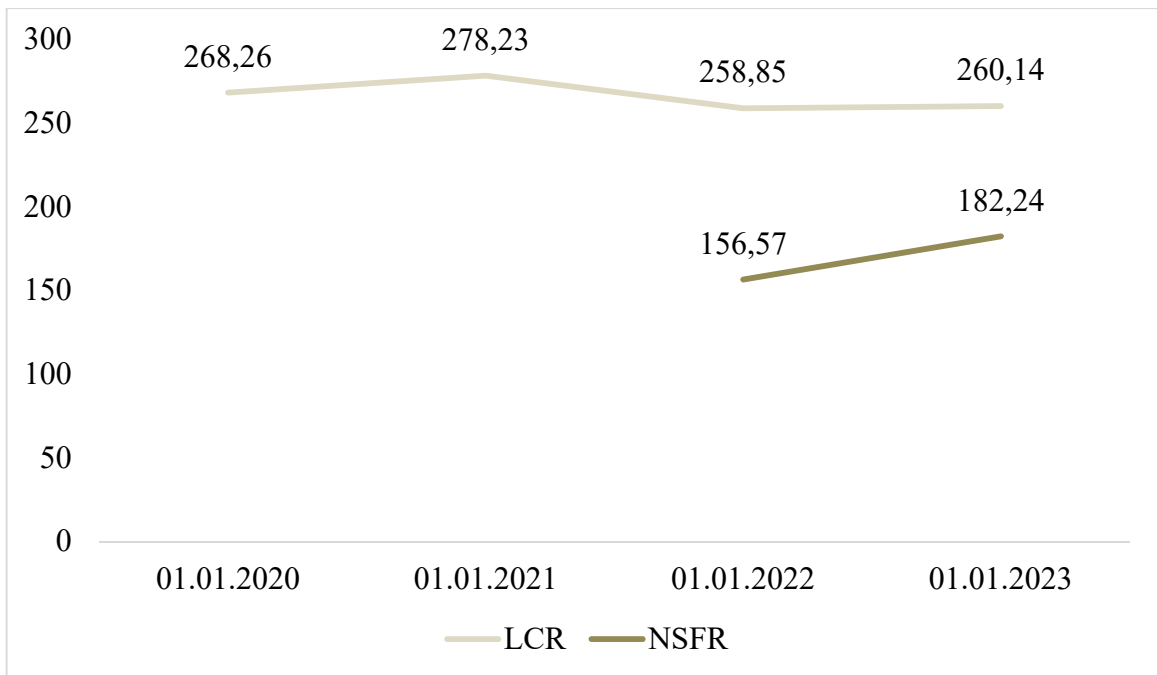

Рисунок 2.4 – Динаміка нормативів ліквідності в АТ КБ «ПриватБанк» в 2019-2022 рр., %

Джерело: побудовано автором на основі (Наглядова статистика, 2019-2022)

Підсумовуючи, ми можемо сказати, що на даний момент в АТ КБ «ПриватБанк» немає проблем з недостатнім рівнем ліквідності, проте існує інша, а саме значний надлишок ліквідності. В основному ліквідні ресурси поповнюються за рахунок депозитів фізичних осіб. Проте якість ресурсної бази погіршується через зосередження коштів клієнтів на поточних рахунках.

2.3 Шляхи вирішення проблем з ліквідністю банків України в сучасних умовах

Основною проблемою, яка існує у всіх сферах суспільного життя, в той час і фінансовому секторі, є невизначеність через військові дії на території України. Всі інші проблеми, що мають прямий чи побічний вплив на ліквідність банку, пов'язані з війною. Це означає, ще геополітична ситуація зараз є визначальним фактором діяльності всієї банківської системи. Така ситуація робить практично

неможливим подальше прогнозування та планування своєї діяльності та створює серйозні виклики для менеджменту банківських установ при побудові ефективної системи управління ліквідністю.

Основним фактором, що має значний вплив на банківську ліквідність, як зазначалося вище, є рівень ВВП в країні. Вхідні дані для дослідження взаємозалежності між банківською ліквідністю та рівнем ВВП показані на рисунку 2.5.

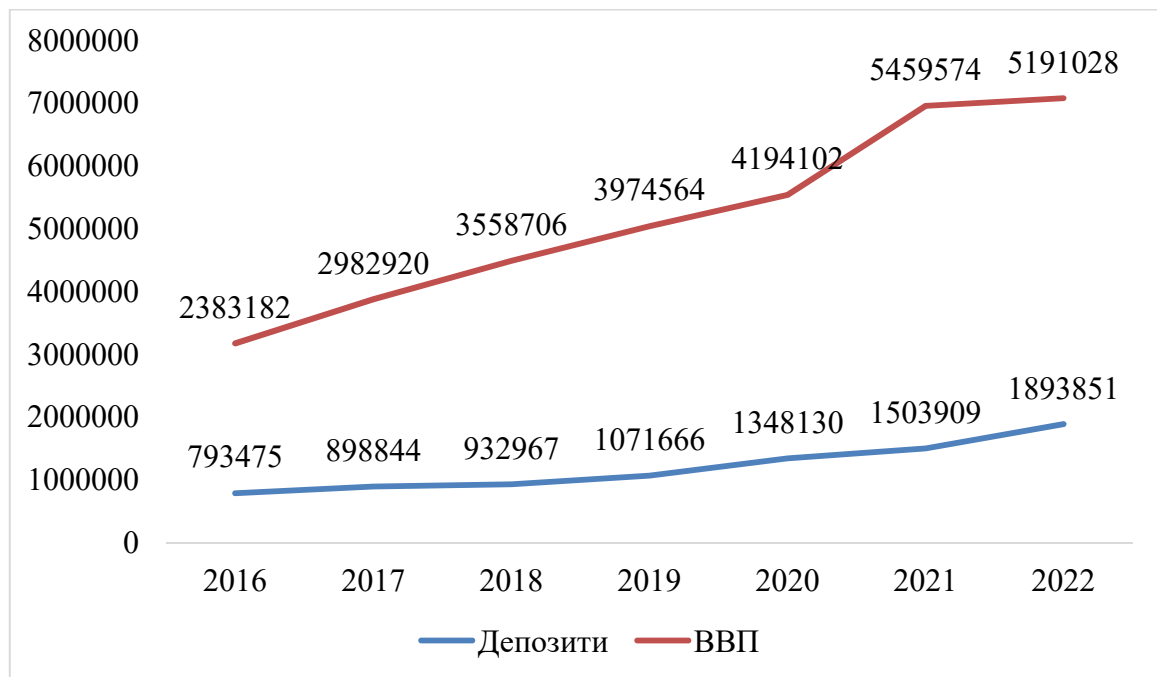

Рисунок 2.5 – Вхідні дані для здійснення кореляційно-регресійного аналізу,
млн. грн

Джерело: побудовано автором на основі (Валовий внутрішній продукт, 2022)

Для того, щоб показати взаємозалежність між банківською ліквідністю та рівнем ВВП, проведемо кореляційно-регресійний аналіз. Результативною змінною обираємо суму коштів клієнтів, так як це основне джерело ліквідних коштів. Факторною змінною буде рівень ВВП України. Дослідження буде проводитися за період з 2016 по 2022 рр. Для проведення даного аналізу будемо використовувати Microsoft Excel.

Кореляція має дві основні властивості – силу та напрям. Якщо говорити про напрям, то він показує який тип кореляції ми маємо:

- позитивна кореляція – якщо зростає одна змінна, тоді збільшується інша;
- негативна кореляція – збільшення однієї змінної призведе до зменшення іншої.

Якщо говорити про силу кореляції, то вона показує чи існує зв'язок між змінними і, якщо так, то наскільки він щільний.

Побудуємо поле кореляції для наших змінних (див. рис. Б.1).

На рисунку Б.1 ми бачимо, що обидві наші змінні рухаються в одному напрямку. Тобто в даному випадку присутня позитивна кореляція, що вказує на те, що зростання суми ВВП призведе до збільшення суми депозитів.

Для того, щоб визначити силу кореляції використовують коефіцієнт кореляції (r). Для нашої моделі $r = 0.9$. Тобто, між змінними існує щільний прямий зв'язок.

Далі на основі наших показників побудуємо регресійну модель. Результати регресійного аналізу представлені в таблиці Б.1.

Ми бачимо, що показник R-квадрат знаходиться на доволі високому рівні і становить 0.82, що вказує нам на високий рівень якості цієї моделі регресії. Оцінюючи адекватність моделі за критерієм Фішера, ми можемо сказати, що значення F становить 0,0053. Рівень значимості в нашому випадку становить 0,05. Отже, значення F є меншим від рівня значимості. Це означає, що дана модель є адекватною за критерієм Фішера з рівнем надійності 95%. Також важливо перевірити значимість коефіцієнтів даної моделі за критерієм Стьюдента. Для цього потрібно щоб значення p-value були менші за 0,05. Як ми бачимо коефіцієнт X є статистично значимим. Якщо говорити про коефіцієнт Y, то він є статистично незначимим. Тобто ми не можемо оцінити вплив наших змінних окремо, але можемо оцінювати їх сумарний ефект.

Як висновок кореляційно-регресійного аналізу, ми можемо зазначити, що нами було доведено пряму залежність між показниками. Тобто, рівень ВВП прямо впливає на обсяг депозитів, що відповідно має значний вплив на ліквідність банку.

Також, в ході аналізу, було з'ясовано, що на даний момент існують дві

основні проблеми з ліквідністю в банках України. Це значний надлишок ліквідності та короткостроковість ресурсної бази банків.

Якщо говорити про надлишок ліквідності, то регулятор активно взявся за вирішення цього питання. НБУ вирішив зв'язати надлишок за допомогою встановлення вищих обов'язкових резервів, особливо за короткостроковими вкладками населення. Тому банки вимушені трансформувати частину своїх високоліквідних активів в кошти на коррахунку в НБУ. Це має спонукати банки залучати кошти на довший термін. Зробити це можна шляхом збільшення відсоткових ставок за депозитами, тому що з поточним рівнем клієнти не зацікавлені у вкладанні коштів. Адже ставки нижчі за темпи інфляції, тобто, не зважаючи на отриманий приріст коштів, їх купівельна спроможність буде нижчою. Тому населення обирає більш прибуткові інструменти або зберігає заощадження вдома. Зростання ставок допоможе також тим банкам, у яких кошти населення в останній рік зменшувалися. Здебільшого це приватні українські та іноземні банки. Розглянемо рівень процентних ставок за вкладками в банках України (див. рис. 2.6).

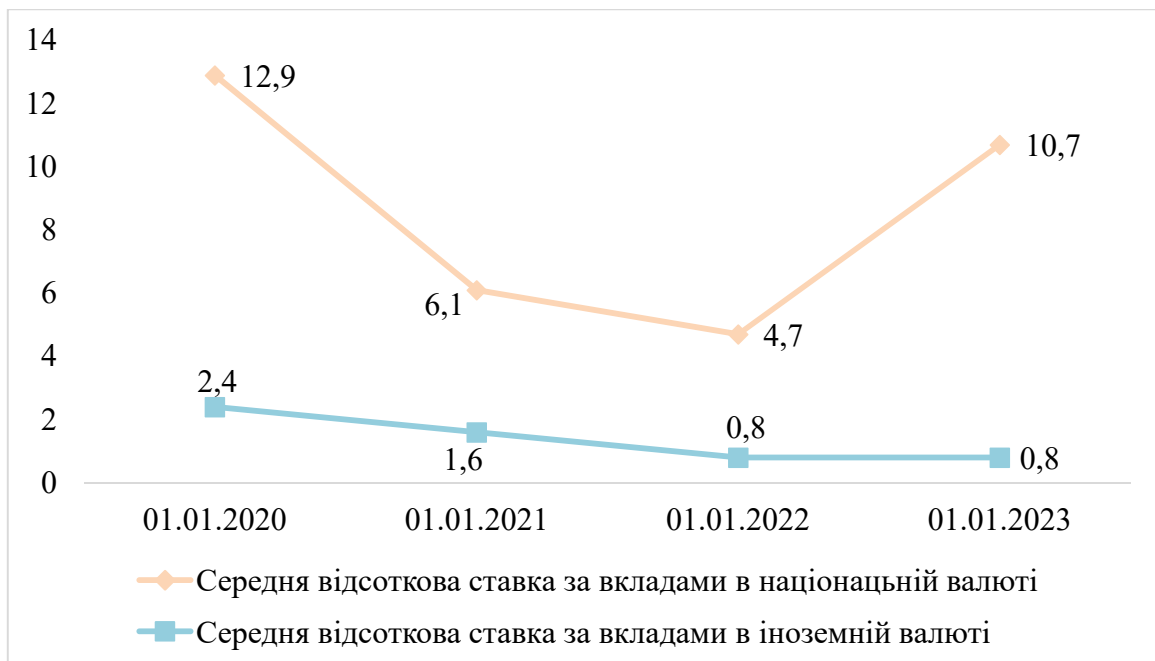

Рисунок 2.6 – Середньозважені ставки за депозитами в банках України в 2019-2022 роках, %

Джерело: побудовано автором на основі (Наглядова статистика, 2019-2022)

Аналізуючи процентні ставки, ми можемо побачити, що в досліджуваному періоді спостерігалось коливання ставок. До початку 2022 року ставки поступово знижувалися. Проте за 2022 рік зросли більш ніж в 2 рази. Причиною цього є збільшення облікової ставки Національним банком України, яке регулятор проводив саме для спонукання банків збільшувати процентні ставки на довгострокові вклади.

Основна причина утворення значних обсягів надлишку ліквідності у банках є невідповідність між строками та сумами розміщення коштів та строками і сумами залучення, іншими словами чисті розриви ліквідності. Для їх дослідження в банку проводиться GAP-аналіз.

GAP-аналіз дозволяє відобразити часову неузгодженість між всіма балансовими та позабалансовими вимогами та зобов'язаннями банку за контрактними чи очікуваними строками погашення. У Постанові Національного банку України «Про затвердження Положення про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах» (2018) визначено, що GAP-аналіз має проводитися за двома видами:

- контрактний – виключно за контрактними строками як за всіма видами фінансових інструментів;
- прогнозний – за контрактними строками, проте обов'язковим з урахуванням припущень, в той час і припущення щодо нових операцій.

GAP-аналіз здійснюється банками не рідше одного разу на тиждень з урахуванням вимог щодо прогнозування грошових потоків.

Розглянемо чисті розриви ліквідності на прикладі АТ КБ «ПриватБанк» (див. табл. 2.6).

Як ми бачимо в даній таблиці станом на 31 грудня 2022 року кумулятивний GAP є позитивним і становить більше 44 млрд. грн. Це вказує на значне накопичення надлишкової ліквідності на балансі банку. Якщо говорити про строки, то найбільший розрив спостерігається для строку до 1 місяця. Також позитивний GAP зафіксовано для строку 3-6 місяців. В той же час, розрив ліквідності для інших строків є негативним і найбільший негативний розрив саме

для строку погашення понад 5 років. З цього можна зробити висновок, що в банку не збалансоване управління активами та пасивами і, відповідно, управління ліквідністю. Така ситуація на даний момент притаманна більшості банків України.

Таблиця 2.6 – Чистий розрив ліквідності АТ КБ «ПриватБанк» станом на 31 грудня 2022 року, млн. грн

Строки погашення	Загальна сума активів	Загальна сума зобов'язань	Чистий розрив ліквідності	GAP кумулятивно
До 1 місяця	210 948	119 046	91 902	91 902
1-3 місяці	27 486	55 489	-28 003	63 899
3-6 місяців	75 208	40 106	35 102	99 001
6-9 місяців	14 217	14 377	-160	98 841
9-12 місяців	11 029	14 530	-3 501	95 340
1- 5 років	35 388	37 626	-2 238	93 102
Понад 5 років	140 898	189 993	-49 095	44 007

Джерело: сформовано автором на основі (Річний фінансовий звіт АТ КБ «ПриватБанк», 2022)

Одним з варіантів вирішення такої ситуації могла би стати реструктуризація активів. Висока частка активів сконцентрована в первинному резерві ліквідності, де вони просто накопичуються, в основному у формі грошових коштів та їх еквівалентів, не приносячи доходу банку. Частина цих коштів може бути перетворена в дохідні активи. Наприклад, банк може інвестувати кошти в цінні папери, наростити обсяги кредитування тощо. Також можливий варіант продажу надлишку на міжбанківському ринку, проте попит там дуже низький. Реструктуризація допомогла б зменшити рівень надлишку ліквідності та підвищити свою дохідність.

З ризиком ліквідності тісний зв'язок має кредитний ризик, адже оцінка збалансованості активів та зобов'язань і рівня ліквідності проводиться в залежності від структури кредитного портфелю і структури джерел фінансування. Основну увагу приділяють саме строковості.

В даний час кредитний ризик є найбільшою загрозою для усієї фінансової системи. Від початку повномасштабних військових дій кредитний портфель банків почав скорочуватися і попит на кредити залишається на низькому рівні. Значно збільшилася частка непрацюючих кредитів. Відповідно це приводить до зменшення обсягів грошових потоків та знецінення активів. При кредитуванні проблемних проєктів банки починають стикатися з проблемою виконання зобов'язань перед вкладниками.

Для вирішення цих проблем і зниження впливу кредитного ризику є декілька шляхів.

По-перше, для отримання хоч якихось коштів за непрацюючими кредитами банки могли б провести реструктуризацію заборгованостей. Для прикладу можна переглянути строки погашення кредитів та відстрочити виплати тіла та відсотків по кредиту. Це допоможе повернути кошти хоча б від частини позичальників.

По-друге, банки можуть бути учасниками різноманітних програм кредитування, для трансформації надлишку високоліквідних активів. Прикладом таких програм є програма «Доступні кредити 5-7-9%». Незважаючи на те, що темпи кредитування в межах цієї програми дещо скоротилися, поточна заборгованість позичальників за програмою зменшилася на 0.2% у IV кварталі 2022 року. На даний момент в межах цієї програми сформовано близько третини працюючого валового гривневого кредитного портфеля банків (Огляд банківського сектору, 2023). Такі програми можуть розроблятися як на рівні держави, так і на рівні окремих банків.

Отже, підсумовуючи все вище сказане, ми можемо виділити наступні шляхи вирішення поточних проблем ліквідності в банках:

- підвищення ставок за довгостроковими депозитами, для мотивації клієнтів вкладати кошти на більший строк;
- трансформація частини високоліквідних активів у дохідні, задля зменшення обсягів надлишкової ліквідності та збільшення прибутковості;

- реструктуризація непрацюючої заборгованості, для можливості отримання хоч частини цих коштів;
- розробка та участь банків у нових програм кредитування, які створюються як на рівні держави, так і рівні окремих установ, для активного руху вхідних та вихідних потоків грошових коштів;
- розробка та впровадження ефективних методів аналізу та оцінки рівня ліквідності в банках України;
- розробка плану дій антикризового управління ліквідністю не лише в питаннях недостатнього рівня ліквідності, а і її надлишку задля збереження і покращення рівня прибутковості;
- постійний оперативний аналіз зовнішніх факторів в нестабільному та мінливому середовищі;
- постійне дослідження та розгляд раніше недосліджених питань в сфері управління ліквідністю, зокрема, розробка методичних підходів щодо визначення сутності поняття «банківська ліквідність», її класифікації за різними ознаками, підходів щодо класифікації факторів та їх впливу на ліквідність банку.

ВИСНОВКИ

Отже, в ході дослідження ми з'ясували, що ліквідність – це спроможність банківської установи забезпечити повне, своєчасне та безперервне виконання всіх своїх грошових зобов'язань, яка досягається шляхом збалансування сум та строків погашення активів та сум і строків виконання зобов'язань банку та інших джерел і напрямків використання коштів, а також готовність задовольнити потребу клієнтів у грошових та кредитних коштах. При цьому існує різниця між такими поняттями як ліквідність банківської системи, банківська ліквідність, ліквідність балансу, ліквідність активів та пасивів.

Нами було визначено що, на банківську ліквідність мають вплив ряд зовнішніх та внутрішніх факторів. Серед основних зовнішніх факторів, що впливають на банківську ліквідність, ми можемо виділити: ВВП, інфляція, монетарна політика, безробіття тощо. Серед внутрішніх факторів варто звернути увагу на: достатність капіталу, розмір банку, якість активів, прибутковість банку, якість депозитної бази.

Якщо говорити про управління банківською ліквідністю, то тут ми можемо сказати, що воно здійснюється на рівні держави та на рівні самого банку. На рівні держави це управління здійснює Національний банк України шляхом встановлення економічних нормативів. На даний момент в Україні діють два нормативи ліквідності: LCR та NSFR. На рівні банку управління здійснюється на різних рівнях менеджменту та різних підрозділах установи. Якщо говорити про саму систему управління, то банк може обрати одну з трьох основних стратегій управління ліквідністю: управління активами, управління пасивами та збалансоване управління.

Аналіз ліквідності банків України дозволив виявити певні проблеми в питаннях управління нею. На даний ми спостерігаємо незбалансоване управління активи і пасивам в банках. Більша частина вкладів залучена на поточні рахунки, при цьому чим вище строк депозитів, тим нижчою є сума на їх залишках. GAP аналіз АТ КБ «ПриватБанк» показав значні розриви ліквідності,

а кумулятивний геп становив більше 44 млрд. грн. Також в ході аналізу ліквідності в АТ КБ «ПриватБанк», було з'ясовано, що на даний момент спостерігається значний надлишок ліквідності.

Нами було запропоновано ряд шляхів для стабілізації ситуації та покращення рівня ліквідності в банку:

- підвищення рівня ставок за довгостроковими депозитами;
- перетворення частини високоліквідних активів у дохідні;
- реструктуризація непрацюючої заборгованості;
- розробка та участь банків у нових програм кредитування;
- розробка та впровадження ефективних методів аналізу та оцінки рівня ліквідності в банках України;
- розробка плану дій антикризового управління ліквідністю;
- постійний оперативний аналіз зовнішніх та внутрішніх факторів в нестабільному та мінливому середовищі;
- постійне дослідження та розгляд раніше недосліджених питань в сфері управління ліквідністю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Assfaw, A. M. (2019). Firm-specific and macroeconomic determinants of banks liquidity : empirical investigation from Ethiopian private commercial banks. *Journal of Accounting, Finance and Auditing Studies*, 5(2), 123-145.
2. Basel Committee on Banking Supervision. (2008). Principles for Sound Liquidity Risk Management and Supervision. <https://www.bis.org/publ/bcbs144.htm>
3. El-Chaarani, H. (2019). Determinants of Bank Liquidity in the Middle East Region. *International Review of Management and Marketing*, 9(2), 64-75.
4. Hussain, M., & Bashir, U. (2019). Impact of monetary policy on bank lending: Does market structure matter? *International Economic Journal*, 33(4), 620-648. <https://doi.org/10.1080/10168737.2019.1668820>
5. Kubakh, T., Koilo, V., & Efimenko, A. (2023). Use of taxonomic analysis in assessing bank liquidity. *Соціально-економічні відносини в цифровому суспільстві*, 2(48), 38-49.
6. Mahmood, H., Khalid, S., Waheed, A. & Muhammad A. (2019). Impact of macro specific factor and bank specific factor on bank liquidity using FMOLS Approach. *Emerging Science Journal*, 2(3), 168-178. DOI:10.28991/esj-2019-01179
7. Rolfes, B. (2020). Bankenliquidität. Gabler Banklexikon. Management Accounting. Leiter Lehrstuhl für Banken und Betriebliche.
8. Бойко, А. С. (2018). Фактори впливу на забезпечення банківської ліквідності в Україні. *Агросвіт*, 11, 43-47.
9. Валовий внутрішній продукт (2021). Мінфін. <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/2021/>
10. Варцаба, В. І. & Заславська О. І. (2018) Сучасне банківництво: теорія і практика: Навч. посібник. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла».
11. Гунько, Н. І. (2023). Сутність та види ліквідності комерційного банку. *Сучасний стан та перспективи розвитку фінансової системи України: збірник наукових праць XII Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції*, 53-61

12. Дзюблюк, О. & Рудан, В. (2019). Аналіз ліквідності банківської системи України: монографія. Тернопіль: «Вектор».
13. Звіт НБУ про фінансову стабільність (2023). Національний банк України. <https://bank.gov.ua/ua/stability/report>
14. Ільчук, П. Г., Коць, О. О., Мартинюк, Д. Я., & Рак-Млинарська, Е. (2020). Стан, динаміка та проблеми ліквідності банківської системи України. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка», серія «Проблеми економіки та управління, 2, 27-36.*
15. Карелов, М. В. (2017). Економічна сутність та методи оцінки ліквідності. *Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського, (17), 654-657.*
16. Корнівська, В. (2013). Ліквідність у термінах економічної теорії: посткризові орієнтири розвитку. *Економічна теорія, 2, 16-27.*
17. Косарева, І. П. & Крамська Д. О. (2018). Ліквідність банку: сутність та вплив основних факторів на діяльність банків. *Причорноморські економічні студії, 22(2), 99-103.*
18. Криклій, О. А. & Москаленко, А. О. (2020). Вплив невизначеності на ліквідність банківської системи України. *Ефективна економіка, 11.*
19. Наглядова статистика НБУ (2020-2022). Національний банк України. <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist>
20. Огляд банківського сектору (2023). Національний банк України. https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Banking_Sector_Review_2023-02.pdf?v=6
21. Олійник, А. В. (2021, December). Інструменти управління ризиком ліквідності банку. *In The 5th International scientific and practical conference "Science, innovations and education: problems and prospects" (December 8-10, 2021) CPN Publishing Group, Tokyo, Japan. 2021. 1068 p. (p. 960).*
22. Онищенко В. О., Довгаль Ю. С. & Тітович В. (2015). Стан та особливості формування ліквідності комерційних банків України у сучасних умовах. *Фінансовий простір, 1 (17). 204-209.*

23. Постанова Національного Банку України «Про запровадження коефіцієнта покриття ліквідністю (LCR)». № 13 (2018).
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0013500-18#Text>
24. Постанова Національного Банку України «Про запровадження коефіцієнта чистого стабільного фінансування (NSFR)». № 158 (2018).
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0158500-19#Text>
25. Постанова Національного Банку України «Про затвердження Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні» № 368 (2001).
26. Постанова Національного Банку України «Про затвердження Положення про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах» № 64 (2018). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0064500-18/conv#n789>
27. Путінцева, Т. (2019). Сутність ліквідності комерційних банків. *Socio-economic relations in the digital society*, 2 (35-36), 73-80.
28. Річний фінансовий звіт АТ КБ «ПриватБанк» за 2020 рік. АТ КБ «ПриватБанк». <https://privatbank.ua/about/finansovaja-otchetnost>
29. Річний фінансовий звіт АТ КБ «ПриватБанк» за 2021 рік. АТ КБ «ПриватБанк». <https://privatbank.ua/about/finansovaja-otchetnost>
30. Річний фінансовий звіт АТ КБ «ПриватБанк» за 2022 рік. АТ КБ «ПриватБанк». <https://privatbank.ua/about/finansovaja-otchetnost>
31. Рішення Національного Банку України «Про схвалення Методики розрахунку коефіцієнта чистого стабільного фінансування (NSFR)» № 1001-рш (2019). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v1001500-19#Text>
32. Орехова, К. В., Головка, О. Г., & Матвейко, С. О. (2019). Концептуальні засади управління ліквідністю банку. *ВВК 79*, 193.
33. Христофорова, О. М., & Мінасян, М. Т. (2019). Ліквідність банківської системи та практичні аспекти її забезпечення в сучасних умовах України. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки»*, 36, 109-114.

ДОДАТОК А

Сутність поняття «банківська ліквідність»

Таблиця А.1 – Методичні підходи щодо визначення поняття «банківська ліквідність».

Автор	Визначення
Hussain and Bashir (2019)	Здатність банків фінансувати збільшення суми активів і виконувати свої зобов'язання в короткі терміни з мінімальними прийнятними втратами
Rolfes (2020)	Всі кошти, доступні банку в будь-який час, що гарантує постійну платоспроможність, до яких належать активи, які можна остаточно конвертувати в готівку.
Efimenko A., Kubakh T. and Koilo V. (2023)	Здатність банку своєчасно виконувати свої зобов'язання, яка забезпечується можливістю перетворення активів у грошові кошти на першу вимогу і визначається збалансованістю між строками і сумами активів та пасивів банківської установи
Льчук, П. Г., Коць, О. О., Мартинюк, Д. Я., та Рак-Млинарська, Е. (2020)	Здатність банку своєчасно та в повному обсязі виконувати свої зобов'язання, задовольняти запити платоспроможних клієнтів на кредитні кошти за умови забезпечення позитивної маржі та виконання нормативів банківської діяльності, встановлених регулятором
Криклій О. А. та Москаленко А. О. (2020)	Здатність своєчасно та в повному обсязі забезпечити виконання взятих на себе зобов'язань та забезпечити можливі потреби клієнтів в кредитних коштах зі збереженням позитивної маржі між вартістю розміщення та залучення коштів.
Варцаба В. І. та Заславська О. І. (2018)	Здатність банку забезпечити своєчасне виконання своїх грошових зобов'язань, яка визначається збалансованістю між строками і сумами погашення розміщених активів та строками і сумами виконання зобов'язань банку, а також строками та сумами інших джерел і напрямів використання коштів.
Христофорова О. М. та Мінасян М. Т. (2019)	Комплексний фінансовий показник легкості реалізації, перетворення ціннісної форми активів в грошову, свого роду гарантія можливості швидкого продажу, збалансоване співвідношення активів і пасивів балансу банку, ступінь кореляції термінів розміщених активів і залучених фінансовою установою пасивів.
Онищенко В. О., Довгаль Ю. С. та Тітович В. (2015)	Динамічний стан, який забезпечує своєчасність, повноту та безперервність виконання всіх грошових зобов'язань банківської системи країни, характеризує рівень її надійності та достатність коштів відповідно до потреб розвитку економіки.
Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні	Здатність банку забезпечити своєчасне виконання своїх грошових зобов'язань, яка визначається збалансованістю між строками і сумами погашення розміщених активів та строками і сумами виконання зобов'язань банку, а також строками та сумами інших джерел і напрямів використання коштів (надання кредитів, інші витрати).

Продовження таблиці А.1

Карелов М. В. (2017)	Можливість банку своєчасно і повно забезпечувати виконання своїх боргових і фінансових зобов'язань перед усіма контрагентами, що визначається наявністю достатнього власного капіталу банку, оптимальним розміщенням і величиною коштів за статтями активу і пасиву балансу з урахуванням відповідних термінів.
----------------------	---

ДОДАТОК Б
Регресійний і кореляційний аналіз

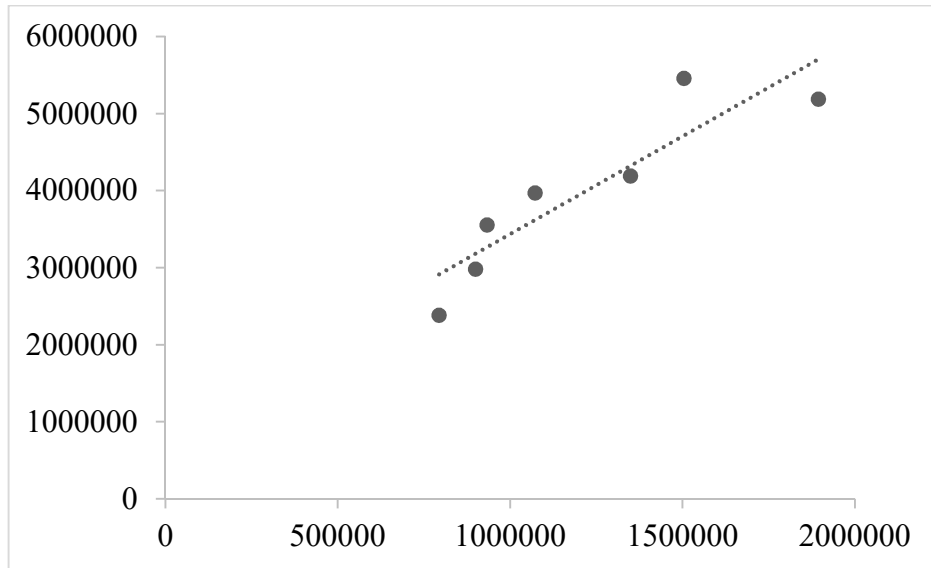

Рисунок Б.1 – Поле кореляції для показників залишків депозитів та ВВП
Побудовано автором за допомогою Microsoft Excel

The screenshot displays the Microsoft Excel interface with the 'Основне' (Home) ribbon active. The spreadsheet shows a 'SUMMARY OUTPUT' table for a regression analysis. The data is as follows:

Regression Statistics	
Multiple R	0,903374052
R Square	0,816084677
Adjusted R Square	0,779301613
Standard Error	522468,2713
Observations	7

ANOVA					
	df	SS	MS	F	Significance F
Regression	1	6,0563E+12	6,0563E+12	22,18642431	0,005288456
Residual	5	1,36487E+12	2,72973E+11		
Total	6	7,42116E+12			

	Coefficients	Standard Error	t Stat	P-value	Lower 95%	Upper 95%	Lower 95,0%	Upper 95,0%
Intercept	900670,3806	679560,2976	1,325372279	0,242376955	-846194,9766	2647535,738	-846194,9766	2647535,738
X Variable 1	2,539356219	0,539113206	4,710246735	0,005288456	1,153521604	3,925190833	1,153521604	3,925190833

Рисунок Б.1 – Результати регресійного аналізу

Побудовано автором за допомогою Microsoft Excel